

Цифрова нерівність як глобальна соціально-політична проблема

Алла Сіленко,

доктор політичних наук, проректор
Одеської національної академії зв'язку
ім. О. Попова

Починаючи з 1960-х років фактор матеріального багатства, дуже важливий у першій половині ХХ століття, зблід перед фактором статусу, приналежністю до вищих шаблів бюрократичних ієрархій, а також перед особливими здібностями людини, які дозволяють їй ініціювати нові інтелектуальні технології. З іншого боку, технологічний прогрес дедалі більше знецінював масовий індустріальний труд, що або породжувало хронічне безробіття, або змушувало значні групи працездатного населення виконувати найпримітивніші функції.

Очевидним соціальним наслідком економічної глобалізації, зростаючої інтеграції світової економіки є поглиблення розриву в соціально-економічному становищі масових прошарків населення індустріально розвинутих країн і країн, що розвиваються. Становлення ж нової класової структури сучасних західних суспільств пов'язане з небаченим загостренням проблеми майнової нерівності. Основою майнової поляризації є різниця освітнього рівня громадян та їх творчих здібностей. Відтак „природний” економічний розвиток не дозволяє, як це було в епоху індустріалізму, переборювати зростання розшарування суспільства, знімати гостроту проблеми. Як пише російський дослідник В. Іноземцев, „соціальні тенденції останніх десятиліть свідчать, що суспільство, яке сповідує волю наукового пошуку й ефективно використовує результати технологічного прогресу, породжує наростання майнової нерівності в масштабах, яких не знала історія. Даний парадокс, як це не сумно, цілком пояснюється логікою розвитку соціальних систем, а природа такої нерівності і її поглиблення приховується в невикоренених відмінностях людей за рівнем їх здібностей і талантів, а отже і за потенційною можливістю досягнення успіхів у сфері виробництва, ґрунтованого на засвоєнні і використанні нових знань. Таким чином,

торжество принципів свободи не може забезпечити рівності, яку протягом століть було прийнято вважати їх наслідком. Саме це є, на нашу думку, одним з найнесподіваніших соціальних результатів нестримного прогресу науки і технологій, прогресу, якому сьогодні немає і не може бути розумної альтернативи” [1].

Становище жителів розвинутих країн, які є, по суті, суб'єктами і рушійною силою глобалізації, за всіма параметрами незрівнянно краще, ніж жителів країн, що розвиваються, але й вони не уникають її дестабілізуючих, негативних наслідків. І там і там виникають нові лінії соціальної диференціації. З одного боку, підвищення ролі високоінтелектуальної, творчої праці, що забезпечує стабільно високий життєвий рівень, який сприяє перенесенню центру інтересів працівника з чисто матеріальних проблем на професійний розвиток і творчість, створює принципово новий тип соціальної ситуації, який деякі дослідники вважають ознакою „постекономічного суспільства” [2]. З іншого боку, перетворюючись на органічний елемент глобальної економіки, на одну з її найбільш динамічних рушійних сил, ці авангардні форми виробництва обумовлюють глобальний вимір процесу виокремлення нової еліти, привілейоване становище якої ґрунтується не на владі і власності, а на особливому типі знань і кваліфікації. Отже, до традиційних типів соціально-економічної диференціації додається її новий тип, що призводить до відносного погіршення становища більшості, яка не має шансів увійти в нову еліту.

Йдеться саме про глобальний вимір, оскільки ця розділова лінія проходить як між розвинутими і відсталими країнами, так і всередині тих і інших. У більшості країн сучасного світу до нової еліти може прилучитися лише найтонший прошарок найбільш удачливих, знаючих і здібних людей. Для багатьох з них характерне прагнення до переміщення у світові центри виробництва нових знань і наукомісткої технології. Звідси – феномен „відпливу мізків”. У результаті нова еліта здобуває одночасно наднаціональний і географічно концентрований характер, що збіднює її соціальні зв'язки, ніби замикає її на самій собі і відтак позбавляє її традиційної „елітної” функції лідерства в економічному і культурному розвитку національних суспільств.

За прогнозами деяких експертів - представників розвинутих країн, настання нової інформаційної ери обіцяє „безсумнівні блага” усім. Однак у багатьох офіційних документах з цієї тематики наголошується, що при такому розвитку необхідно уникнути формування двокласового суспільства [3]. Пропонується створювати таку універсальну службу, яка б забезпечувала можливість доступу усіх без винятку громадян до інформаційних мереж. Для кожного громадянина будь-якої розвинутої країни такий доступ у принципі забезпечений; звичайно, при умові, що він має у своєму розпорядженні кошти на придбання персонального

комп'ютера і модема. Однак створення системи, що забезпечує масове дешеве підключення до комп'ютерних мереж, як цього вимагає американська асоціація Computer Professionals for Social Responsibility, поки лишається справою майбутнього [4].

Розвиток інформаційних процесів має глобальний характер, однак кожна країна прокладає власний шлях переходу до широкого використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) з метою трансформації соціально-економічних процесів. Це обумовлюється тим, що, з одного боку, існують загальні проблеми на шляху раціонального використання переваг ІКТ, а з іншого боку - кожна країна виходить з наявних можливостей у процесі складного переходу від індустріального до інформаційного устрою. Тому поряд з терміном „інформаційне суспільство” у міжнародній практиці поширюється термін „цифровий розрив” або „цифрова нерівність”. Він увійшов в оборот 1999 року після публікації доповіді міністерства торгівлі США „Провал у Мережі: визначення цифрової нерівності”.

Спочатку проблема цифрової нерівності сприймалася як суто американська й обговорювалася лише в США. Однак згодом вона стала осмислюватися як глобальна. На міжнародному рівні питання інформаційної нерівності вперше було порушене в підписаній улітку 2000 року лідерами країн „вісімки” Окінавській хартії глобального інформаційного суспільства. Згідно з цим документом було утворено міжнародну експертну раду Digital Opportunity Task Force, що виробила план дій, представлений лідерам країн „вісімки” на зустрічі в Генуї влітку 2001 року.

Як відомо, головною метою ООН, сформульованою в Декларації Тисячоліття, є зменшення бідності на планеті. ООН висунула завдання до 2015 року скоротити вдвічі частку людей, чий доход у день є меншим за один долар США (сьогодні частка таких жителів нашої планети становить 22%). В контексті боротьби з бідністю ООН вирішує й завдання подолання інформаційної нерівності. Що цілком природно, оскільки базовою нерівністю є нерівність економічна, соціальна і культурна, інформаційна ж нерівність є тільки одним з найболючіших проявів цих базових нерівностей. Без подолання інформаційної нерівності неможливий ні процес глобалізації, ні ефективний розвиток інформаційного суспільства, ні запровадження електронних урядів [5].

За даними дослідників, навіть у країнах – лідерах інформаційного процесу блага інформаційної епохи доступні далеко не всім. На ступінь поширення Інтернету впливають два основні фактори: рівень матеріальної забезпеченості й освіченість різних прошарків населення.

Одним із проявів соціальної нерівності стало те, що в таких країнах, як, наприклад, США та ФРН, особи з низьким рівнем доходів не можуть одержувати за рахунок держави знижку при оплаті послуг комп'ютерної

мережі. Навіть зниження цін на комп'ютерну техніку не вплинуло в промислово розвинутих країнах на зменшення нерівності осіб з різними доходами при доступі до інформаційних систем. Глибину наявного, наприклад, в США цифрового розшарування суспільства характеризують такі дані: серед випускників коледжів і університетів частка осіб, що мають домашні комп'ютери, у 8 разів більша, ніж серед тих, хто закінчив тільки середню школу; причому серед останніх відсоток тих, хто має доступ до Інтернету, у 16 разів менший, ніж серед перших; відсоток родин, що мають вихід в Інтернет, серед міських з високим рівнем доходів у 20 разів більший, ніж такий же відсоток дітей, що користуються Інтернетом, у три рази перевищує відсоток дітей, що мають таку можливість, серед негритянських родин і в чотири рази - серед латиноамериканських родин з тим же статком. Якщо порівнювати частки тих, що мають персональні комп'ютери, серед багатих родин тихоокеанського узбережжя США і бідних негритянських родин, то серед перших така частка в 13 разів більша, а в доступі до Інтернету ця частка більша в 34 рази. У групі білих родин з двома батьками відсоток дітей, що мають можливість доступу в Інтернет, удвічі більший, ніж відсоток таких дітей у групі білих родин з одним із батьків. Для афроамериканських родин ця пропорція збільшується ще вдвічі [6].

У міру розвитку інформаційного суспільства зростає ризик вилучення із соціального життя багатьох прошарків населення. Це, насамперед, малозабезпечені громадяни, які просто не мають матеріальних можливостей придбати нову цифрову техніку й працювати в комп'ютерних мережах. Крім того, існує й така проблема, як небажання або невміння користуватися новими інформаційними й комунікаційними технологіями, що вимагають від споживача нових якостей - високого рівня абстрактного мислення, швидкості реакції, готовності до безперервної освіти.

Не можна не відзначити таку складну й поки ще важкорозв'язувану соціальну проблему для розвинених країн епохи глобалізації, як маргіналізація населення. Сучасне розуміння цього явища припускає не обов'язково животіння в убогості. Йдеться про людей, які не можуть знайти себе в „інформатизованій” економіці, з різних причин відкидають прийнятну більшістю систему цінностей.

У першу чергу слід враховувати маргіналізацію молоді. У розвинених країнах її рівень приблизно вдвічі перевищує середні загальнонаціональні показники й поступово збільшується. Це можна пояснити переважно низьким освітнім рівнем частини молодих людей. Не маючи необхідного стажу роботи, вони не можуть розраховувати ні на захист профспілок, ні на підвищення освітнього рівня, здійснюваного компаніями для своїх працівників.

Сьогодні можемо бачити появу нового соціального прошарку – так

званих Digeratis (digital literati), людей, грамотних в галузі комп'ютерних і цифрових систем. Майже на дві третини ці прошарки складаються з представників білої раси, осіб чоловічої статі і середнього статку віком від 20 до 30 років, що мають вищу освіту і є громадянами найбільш промислово розвинутих країн [7]. Не тільки в країнах, що розвиваються, але й у передових країнах існують значні за чисельністю групи населення, відірвані від нового світу мультимедіа. Так, 20 % родин у США не мають у своїх квартирах навіть телефону, а 70 % родин штату Нью-Йорк не мають персонального комп'ютера [8].

За задумом німецьких промислових кіл до початку XXI століття 40 % родин у ФРН повинні були мати у своєму розпорядженні комп'ютер і модем. Однак, незважаючи на оптимістичні прогнози, виявилось неможливим підключити до комп'ютерних мереж настільки велику кількість абонентів. Райдужні прогнози швидкого розвитку мультимедіа, поширювані засобами масової інформації, є лише добрими побажаннями менеджерів комп'ютерних фірм. Ще немає надійної техніки, необхідної для обслуговування комп'ютерних мереж великої ємкості, тощо. Навіть К. Штоль, у минулому один з найпалкіших ентузіастів створення нових комп'ютерних інформаційних систем, 15 років по тому відгукнувся про очікування, пов'язані з надіями на швидке розширення Інтернету як про „зовсім нереалістичні”, хоч він і не назвав їх, на відміну від Й. Вайценбаума, модним безумством [9].

В економічно передових країнах розвивається так звана нова економіка, характерними рисами якої є значне збільшення продуктивності праці та інновативності, посилення ролі інформації і знання для поліпшення якості життя кожної людини.

Справді, ми стали свідками того, як під впливом інформаційних технологій постає економіка, найважливішим активом якої є не матеріально відчутні ресурси - товари, сировина, робоча сила, устаткування, а щось „невловиме” - інтелект, інформація, знання. Однак благами цієї економіки поки ще може користуватися тільки невелика частка населення Землі. З одного боку, інтелектуальна еліта й аналітики обговорюють перспективи глобального інформаційного суспільства; експерти вражаються масштабами капіталізації ринку компаній, що працюють в галузі ІКТ; акції компаній мобільного зв'язку перепродуються за величезні суми. З іншого ж боку, третина населення планети не має доступу до найпростішого телефону. Так, за наявними даними на початку XXI століття 80 % людей у світі жодного разу не користувалися телефоном і 93 % не використовували комп'ютер [10]. А багато населених пунктів, регіонів, а часом і цілі країни не мають ресурсів для задоволення елементарних потреб своїх громадян в освіті й охороні здоров'я. Збільшується розрив у сфері розвитку і використання інформаційних технологій між розвинутими країнами й іншим світом, між різними

прошарками населення усередині країн - багатими і бідними, молодими і людьми старшого віку, здоровими й інвалідами тощо.

Практично не охопленими Інтернетом регіонами є Центральна й Південна Америка, а особливо – Африка. Частка африканського континенту в загальній кількості Інтернет-підключення становить усього 0,25 %, і більша частина цієї мізерно малої величини припадає на ПАР. У Центральній і Південній Америці, де останнім часом відбувається певне зростання кількості користувачів Всесвітньою Мережею, цей приріст забезпечується в основному за рахунок трьох країн - Аргентини, Бразилії й Чилі [11].

У цьому аспекті інформаційна нерівність (чи цифровий розрив) являє собою нерівні можливості з огляду на доступ, використання і виробництво інформації і знання, а також використання нових технологій для розвитку. Такий вид нерівності відображає поєднання загальних соціально-економічних проблем і конкретних проблем недостатнього розвитку інфраструктури, відносно високої вартості доступу до цієї інфраструктури, слабкого розвитку національного і місцевого інформаційного наповнення (контент), а також нездатності основної маси людей отримувати переваги з інформаційно-інтенсивної діяльності.

Від цифрової нерівності потерпають і люди, переважно молоді, вихідці з країн, що розвиваються, які одержали добру освіту на Заході, а також достатні знання та навички, щоб жити в умовах інформаційного суспільства. Однак знайти належне застосування своїм знанням як на батьківщині, так і в „інформатизованих економіках” Заходу вони не можуть. Та навіть коли таким фахівцям вдається влаштуватися на працю, вони почуваються незатишно в незвичному соціокультурному середовищі, що нерідко спонукає їх на протест проти світопорядку розвинених країн Заходу. Не випадково більшість членів „Аль-Каїди” є представниками забезпечених верств населення ісламських країн у віці від 24 до 29 років, що мають, незважаючи на високий рівень освіти, отриманий у навчальних закладах Заходу, низький соціальний статус.

Тривожною особливістю нинішнього стану „цифрової нерівності” є те, що не спостерігається ознак реального подолання гігантської прірви між країнами-лідерами розвитку інформаційних технологій і країнами-аутсайдерами. Навпаки, цей розрив посилюється.

Попри те, що секторами світової економіки, які динамічно розвиваються, є саме інформаційно-інтенсивні сектори, останнім часом, у міру прискорення темпів інформаційної революції, „цифровий розрив” між країнами й усередині країн не зменшується, а збільшується. Для світової економіки, а особливо для країн, що розвиваються, і країн з перехідною економікою (до яких належить і Україна), цей феномен створює серйозні труднощі. По-перше, ці країни, а всередині країн - найменш забезпечені верстви населення, в міру скорочення можливості

доступу до інформації і знання для досягнення більшого добробуту, витискаються на узбіччя. По-друге, тому що досвід і інструменти збільшення ефективності виробництва за рахунок використання ІКТ практично не переносяться в ці країни, там не використовуються значні можливості для розвитку, люди про них просто нічого не знають. По-третє, велика частина суспільства в цих країнах не відчуває на собі позитивного впливу інформаційної революції. Навпаки, розвивається негативне ставлення до всього, з нею пов'язаного. Тенденція дуже тривожна з огляду на збільшення кількості конфліктів у світі, зростання корупції, тероризму, злочинності, погіршення екології і медичного забезпечення людей. Такі диспропорції створюють величезні проблеми для розвитку нової економіки.

На жаль, інформаційна нерівність характерна і для України. З одного боку, наша країна належить до групи п'ятдесяти найбільших країн за кількістю населення і за площею території, але за індексом телекомунікаційної підготовленості вона посідає лише 70-е місце серед 80 країн, оцінених за цим критерієм. З іншого боку, у нашій країні інформаційні ресурси та їх споживачі розподілені дуже нерівномірно.

Існує великий розрив у використанні комп'ютерів сільськими і міськими учнями і вчителями, студентами і викладачами вищих навчальних закладів. Значні регіональні розбіжності існують у використанні комп'ютерів у сфері освіти. Хоч темпи зростання комп'ютерної грамотності українських студентів досить високі, знижується їх відносна конкурентоспроможність у порівнянні з іноземними студентами.

Водночас в Україні є основа для розвитку сучасної економіки, заснованої на знаннях. Так, у країні вже реалізовано низку програм та ініціатив з удосконалення інформаційно-комунікаційної інфраструктури, з'явилося кілька нових програм, спрямованих на розвиток України через використання нових технологій у всіх сферах діяльності. Але є і серйозна проблема роз'єднаності цих ініціатив та їх координації.

Отже, аналізуючи причини цифрової нерівності, можна виокремити серед них основні:

- нерівноцінність використання можливостей ІКТ. Нерівноцінний розподіл переваг, що надають ІКТ, між країнами та регіонами;
- неоднаковий доступ до знань у сфері ІКТ на рівні країн, регіонів та груп населення. Нерівний доступ до ІКТ між верствами населення. Недоступність ІКТ для певних етнічних груп в силу традицій;
- формування „e-номенклатури”;
- непорівнянність доходів населення та вартості телекомунікаційних послуг;
- дисбаланс інвестицій у сферу ІКТ;
- розбіжність у преференціях для різних прошарків населення,

спрямованих на стимулювання використання ІКТ;

- технічні проблеми з забезпечення повного спектра послуг у країні або регіоні;
- нерозвиненість певних видів послуг (у країнах, що розвиваються, переваги віддаються електронній пошті внаслідок високої вартості широкосмугового зв'язку);
- брак гнучкого законодавства у сфері ІКТ та податкових пільг у певних країнах та регіонах.

Зниження рівня інформаційної нерівності у всіх її формах, а в ідеалі – її усунення є першочерговим завданням. Це обумовлено різким підвищенням соціально-політичної й економічної ролі інформації в сучасних умовах. Зростають інформаційні потреби людей, інформація перетворюється на масовий продукт, стає економічною категорією, виникає інформаційний ринок, розширюються інвестиції в дану сферу. З кожним днем усе більше й більше сервісних послуг переходять у режим „онлайн”. Зрозуміло, що в умовах нерівномірного доступу до інформації одні суб'єкти одержують перевагу, а ця перевага, у свою чергу, впливає на розподіл економічних і політичних ресурсів. Інформаційна нерівність призводить до поглиблення економічних і соціально-політичних протиріч і тим самим – до посилення нестабільності.

Останнім часом міжнародна спільнота стала приділяти більшу увагу проблемі „цифрової нерівності”. Так, у липні 2000 року на саміті „великої вісімки” на Окінаві було схвалено „Хартію глобальної інформаційної спільноти”, яка проголосила доступність інформаційних технологій одним з основних принципів світового розвитку. Як відзначається в Хартії, проблема подолання електронно-цифрового розриву усередині держав і між ними посідає важливе місце в національних дискусіях. Кожна людина повинна мати можливість доступу до інформаційних і комунікаційних мереж. Країни, що підписали Хартію, підтримують зусилля з вироблення та послідовної реалізації стратегії, спрямованої на вирішення даного питання. Мобілізація знань і ресурсів у цій сфері є необхідною умовою для врегулювання проблеми. Країни, що підписали Хартію, висловили намір і далі прагнути до ефективної співпраці між урядами й громадянським суспільством, що чуйно реагує на високі темпи розвитку технологій і ринку. „Велика вісімка” зобов'язалася сприяти встановленню ринкових умов, необхідних для надання населенню послуг в галузі комунікацій; вишукувати додаткові можливості, включаючи доступ через установи, відкриті для широкої публіки; приділяти увагу вдосконалюванню мережного доступу, особливо у відсталих міських, сільських і віддалених районах; приділяти особливу увагу потребам і можливостям людей, що користуються меншою соціальною захищеністю, людей з обмеженою працездатністю, а також літніх громадян, активно вживати заходів, спрямованих на надання їм кращого доступу; сприяти

подальшому розвитку „зручних для користування” технологій, включаючи мобільний доступ до мережі Інтернет, а також ширше використання безплатного, загальнодоступного інформаційного наповнення й відкритих для всіх користувачів програмних засобів, дотримуючи при цьому права на інтелектуальну власність.

Як відзначається в Хартії, стратегія розвитку інформаційного суспільства має супроводжуватися розвитком людських ресурсів, можливості яких відповідали б вимогам інформаційного століття. Країни, що підписали Хартію, зобов'язалися надати всім громадянам можливість одержати навички роботи з інформаційними технологіями за допомогою освіти, безперервного навчання й підготовки; і далі прагнути до здійснення цієї масштабної мети, надаючи школам, класам і бібліотекам комп'ютерне устаткування, що може працювати в режимі реального часу, а також направляти туди викладачів, що мають досвід роботи з інформаційними технологіями й мультимедійними засобами. Крім того, передбачається здійснювати заходи щодо підтримки й стимулювання малих і середніх підприємств, а також людей, що працюють не за наймом, надаючи їм можливість підключатися до мережі Інтернет і ефективно нею користуватися. Буде заохочуватися використання інформаційних технологій для надання громадянам можливості безперервного навчання із застосуванням передових методик, особливо тим категоріям, які в іншому випадку не мали б доступу до освіти й професійної підготовки.

Пізніше було утворено міжнародну комісію Digital Opportunity Task Force (DOT Force), головним завданням якої став пошук шляхів подолання нерівності країн у залученні до інформації й знань. ООН ухвалила рішення про створення спеціального фонду для надання допомоги країнам, що розвиваються, в процесі впровадження інформаційних технологій.

10 - 12 грудня 2003 року під егідою Генеральної Асамблеї ООН і патронатом Генерального секретаря ООН Кофі Аннана і за сприяння Міжнародного телекомунікаційного союзу в Женеві відбулася перша стадія Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства (офіційно було зареєстровано 13 тисяч учасників з 130 країн). Метою цієї першої в історії інформаційного суспільства події вищого рівня було прийняття державами - членами ООН двох стратегічних документів: Декларації принципів, яка містить фундаментальні положення розбудови інформаційного суспільства, та Плану дій, який містить обмежені часовими рамками цілі, досягнення котрих сприятиме перетворенню на реальність концепції відкритого для всіх і справедливого інформаційного суспільства.

Під час другої стадії саміту, з 12 по 18 листопада 2005 року в Тунісі, зусилля учасників концентрувалися на реалізації Плану дій та виробленню рішень і досягненню домовленостей щодо управління

Інтернетом і механізму фінансування. Всі учасники саміту зійшлися на тому, що поточне управління Інтернетом варто залишити за технічними структурами і захистити його від політичних пристрастей. Було також домовлено про сприяння створенню доменів на китайській, урду та арабській мовах.

Можна зробити висновок, що розвиток і поширення ІКТ у глобальному масштабі відбувається ще надто нерівномірно, суперечливо, а це не сприяє тому, щоб ІКТ стали засобом соціальної інтеграції та гармонізації у світовому масштабі. Природно, що така ситуація не може не хвилювати громадськість.

І все ж у найближчі роки спостерігатиметься різкий стрибок в інтернетизації країн. Він стане можливим, з одного боку, у зв'язку з подальшим здешевленням комп'ютерної техніки і поступовим зниженням розцінок на користування Інтернетом, а з іншого боку - у зв'язку з появою й інтенсивним поширенням нових, альтернативних способів підключення до Інтернету. Йдеться, по-перше, про поширення так званих безпроводних технологій комутації з використанням мобільного телефонного зв'язку, що набуває все більшого розвитку в європейських країнах, а також у країнах Азійсько-Тихоокеанського регіону, а по-друге, про телевізійні приставки з можливістю підключення до Інтернету. У цьому випадку вихід у Всесвітню павутину відбувається не по телефонних лініях, а по системах кабельного телебачення, а дисплеєм для перегляду веб-сторінок слугує не комп'ютерний монітор, а екран телевізора. Такий спосіб виходу в Інтернет позбавляє від необхідності мати для цього комп'ютер, що зручно і вигідно людям, які не застосовують процесори для інших цілей.

Отже, внаслідок процесів інтернетизації значна частина країн, що розвиваються, опиняються у своєрідному замкненому колі. Без сучасних інформаційно-комунікаційних технологій і можливостей широкого використання розвинутої системи електронних мереж ці країни не зможуть досягти економічного зростання, а відтак і підвищення матеріального рівня життя населення.

Природно, що з усього вищенаведеного не випливає, що країни, які відстають нині від країн-лідерів у розвитку інформатизаційної сфери, не мають перспектив розвитку. Навпаки, для деяких з них нинішнє технологічне відставання обернеться певними вигодами. Маємо на увазі, зокрема, те, що цим країнам не потрібно робити великі вкладення у розробку високих технологій, оскільки вони можуть скористатися досягненнями країн-лідерів, закупаючи створені там продукти комунікаційних технологій, включаючи як устаткування, так і програмне забезпечення. При цьому вони одержують можливість, оминаючи проміжні етапи вдосконалювання цих продуктів, використовувати найефективніші, передові розробки. Ці тенденції одержують істотне

прискорення у зв'язку з процесами глобалізації, в ході яких найбільші міжнародні корпорації, що проникають на ринки країн, що розвиваються, стають провідниками поширення новітніх досягнень інформаційної епохи.

Література:

1. **Иноземцев В. Л.** Технологический прогресс и социальная поляризация в XXI столетии. // Политические исследования. – 2000. – №6. – С. 28 - 29.
2. Там само.
3. **Герман К.** Политические перемены при движении к глобальному информационному обществу. // Социс. – 1998. – № 3. – С. 72.
4. Wem nutzt die Datenautobahn? // VDI Nachrichten, Nr.44 vom 4.11.94. – S. 17.
5. Там само.
6. www.pcweek.ru/Year 2000/N43/CP1251/strategy/chapt2.htm.
7. Die Zukunft des Internet (Serie) // Der Spiegel, Nr. 14 vom 1.04.1996. – S. 90
8. Tiefe Nacht im // Suddeutsche Zeitung vom 10./11.02.1996. – S. 8.
9. **Clifford Stoll.** Die Wüste Internet. Geisterfahrten auf der Datenautobahn. Frankfurt/M, 1996. – S. 17.
10. **Згуровский М.** Общество знаний и информации – тенденции, вызовы, перспективы. // Зеркало недели. – 24 мая 2003 г.
11. **Вайнштейн Г.** Интернет как фактор общественных трансформаций. // Мировая экономика и международные отношения. – 2002. – № 7. – С. 16 - 27.